

اندازه‌گیری و مقایسه‌ی حداقل معیشت خانوارهای شهری و

روستایی ایران طی سال‌های ۱۳۹۲-۱۳۶۸

محمد مولایی*^۱، زهره رحیمی راد^۲

۱. استادیار دانشگاه بوعلی سینا، دانشکده‌ی اقتصاد و علوم اجتماعی، گروه اقتصاد،

mowlaei.mohammad@gmail.com

۲. کارشناسی ارشد، دانشکده‌ی اقتصاد و علوم اجتماعی، گروه اقتصاد،

rahimirad@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۵/۰۹/۰۴ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۶/۰۶/۲۸

چکیده

در دهه‌های اخیر، کاهش فقر و افزایش سطح رفاه خانوارها به یکی از مباحث مهم توسعه‌ی اقتصادی کشورها تبدیل شده است، به طوری که فقرزدایی و بهبود سطح رفاه افراد در جامعه شرط لازم برای رشد اقتصادی محسوب می‌شود. آگاهی از حداقل معیشت که در ادبیات اقتصادی به طور تلویحی مترادف با خط فقر است، اولین گام در مسیر برنامه‌ریزی برای مبارزه با فقر و محرومیت می‌باشد. در این راستا با استفاده از داده‌های هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی که توسط مرکز آمار ایران همه ساله منتشر می‌شود، ابتدا حداقل معیشت طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲ که پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور به اجرا درآمده است با استفاده از هشت گروه کالایی، به روش سیستم مخارج خطی (LES) و با استفاده از نظریه‌ی حداقل عادات نسبی (HLES) محاسبه می‌شود. سپس با استفاده از شاخص‌های سنجش فقر، شدت و گسترش فقر در مناطق شهری و روستایی مورد مطالعه قرار می‌گیرد. نتایج تحقیق حاکی از آن است که طی سال‌های مورد مطالعه، گرچه حداقل معیشت (خط فقر) در خانوارهای شهری و روستایی ایران به ترتیب دارای رشد متوسط ۲۰٪ و ۲۱/۳٪ درصد بوده است، ولی میزان و اندازه فقر در شهرها روستاها روند نزولی داشته و شکاف فقر و شدت آن کاهش یافته است، بنابراین، عملکرد دولت در کاهش فقر نسبی طی پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی نسبتاً موفقیت‌آمیز بوده است.

طبقه‌بندی JEL : C33, D63, I32

واژه‌های کلیدی: حداقل معیشت، شاخص‌های فقر، خانوارهای شهری و روستایی

۱- مقدمه

فقرزدایی به معنی درست کلمه مستلزم اتخاذ سیاست‌هایی است که اولاً چرخ‌های اقتصادی کشور را با سرعت به کار اندازد و موانع نهادی و ساختاری انباشت سرمایه و رشد سریع اقتصادی را از میان بردارد. از سوی دیگر مستلزم طراحی پروژه‌های خاص برای گسترش عدالت اجتماعی است. این کار خود در گرو مشارکت بیشتر مردم در سرنوشت خویش و نوسازی بنیادین نهاد دولت و خارج کردن آن از وضعیت تسخیر شده توسط منافع گروه‌های ذی‌نفوذ به وضعیت یک دولت توسعه‌گرا، آزادی‌خواه و عدالت‌محور است.

اولین گام در جهت فقرزدایی و کاهش نابرابری‌ها در جامعه، شناسایی و سنجش میزان فقر و نحوه توزیع درآمد در جامعه می‌باشد. در مطالعات اقتصادی، برای مشخص کردن فقرا از غیرفقرا، از مفهومی به نام خط فقر استفاده می‌شود. لازم به ذکر است که در ارتباط با تعریف حداقل معیشت^۱ و خط فقر^۲، تعریف واحد و مشخصی در ادبیات اقتصادی وجود ندارد و هر پژوهشگری ناچار است تعریف خاصی را از آن ارائه دهد. سپس با محاسبه ما به ازای ریالی حداقل معاش، به خط فقر دست یابد. در این پژوهش، فقر نسبی به مفهوم عدم برخورداری از حداقل معاش تعریف می‌شود که عبارت است از عدم توانایی خانوارها در تأمین یک سطح معین از استانداردهای زندگی که در جامعه لازم و مطلوب تشخیص داده می‌شود و خانوارهایی که قادر به دستیابی به آن نمی‌باشند، فقیر و سطح زندگی آنها زیر خط فقر تعریف می‌شود (بانک جهانی، ۲۰۰۵: ۴۸-۴۶).

یکی از اهداف مهم دولت، پس از انقلاب با توجه به اصول ۳۱، ۲۹ و ۴۲ قانون اساسی، برقراری عدالت اقتصادی و اجتماعی و مقابله با فقر و محرومیت در جامعه بوده، که این موضوع در برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به روش‌های مختلف لحاظ گردیده است:

در قانون اول برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی، تأمین حداقل نیازهای اساسی عامه مردم، تأمین آموزش‌های عمومی، بهداشتی و درمانی با تأکید بر مناطق محروم شهرها و روستاهای کشور مطرح شده است. در تبصره‌ی ۹۵ قانون برنامه‌ی دوم توسعه‌ی

1. subsistence
2. Poverty line

اقتصادی، ایجاد فرصت‌های شغلی ارزان قیمت و کاهش نرخ بیکاری برای مقابله با فقر آمده است. در ماده‌ی ۳۶ قانون برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی، گسترش نظام تأمین اجتماعی و تحت پوشش قرار دادن افراد فقیر و نیازمند توسط کمیته امداد امام خمینی مورد توجه قرار گرفته‌است. برای انسجام بیشتر در امور تأمین اجتماعی، وزارتخانه رفاه و تأمین اجتماعی در سال ۱۳۸۳ تأسیس شده است. در ماده‌ی ۵۹ قانون برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، توجه ویژه‌ای به کاهش فقر و محرومیت و توانمندسازی فقرا از طریق گسترش تأمین اجتماعی و یارانه پرداختی به آنها شده است. در این قانون، تعیین خط فقر و ساماندهی نظام خدمات و حمایت‌های اجتماعی برای تحت پوشش قرار گرفتن جمعیت زیر فقر مطلق و افزایش قدرت خرید سه دهک پایین درآمدی خانوارهای شهری و روستایی در نظر گرفته شد. همچنین ایجاد اشتغال، گسترش خدمات بهداشتی، درمانی و توانبخشی رایگان و تأمین مسکن ارزان قیمت و افزایش پوشش بیمه‌ی اجتماعی برای فقرزدایی در جامعه در نظر گرفته شد. در ماده‌ی ۲۷ قانون برنامه‌ی پنجم نیز بر گسترش نظام جامع تأمین اجتماعی و بیمه‌ی درمانی و حمایت از گروه‌های نیازمند تأکید شده است. برای انسجام بیشتر در امور کار و اشتغال، در ۲۱ تیر ۱۳۹۰، وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی به وجود آمد (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۶-۱۳۹۴). اقدامات دولت در سال‌های گذشته، تا حدودی توانسته است در کاهش شدت فقر در جامعه مؤثر باشد. لیکن عملکرد دولت برای مقابله با فقر در جامعه چندان چشمگیر و فراگیر نمی‌باشد و نیاز به برنامه‌ریزی دقیق‌تر و تلاش بیشتری می‌باشد. سنجش خط فقر و شدت گسترش آن، نخستین گام برای شناسایی وضعیت فقر در جامعه دارد و نتایج آن می‌تواند مورد استفاده‌ی سازمان‌ها و مسئولان ذیربط برای مقابله با فقر قرار گیرد.

سازماندهی مقاله به شرح زیر است: پس از مقدمه در بخش دوم، ادبیات تحقیق؛ در بخش سوم، روش تحقیق؛ در بخش چهارم، تخمین مدل تحقیق و تفسیر نتایج و در بخش پنجم، نتایج تحقیق و پیشنهادات ارائه می‌شود.

۲- ادبیات تحقیق

در این بخش از تحقیق، ابتدا پیشینه‌ی تحقیق خارجی و داخلی، سپس مبانی نظری تحقیق ارائه می‌شود.

۲-۱- پیشینه‌ی خارجی تحقیق

پارک^۱ (۲۰۱۰)، در تحقیقی با عنوان "مهاجرت، فقر شهری و نابرابری در چین"، شاخص‌های نسبت سر شمار، شکاف فقر و مجذور شکاف فقر را در سال‌های ۲۰۰۴ و ۲۰۰۵ با استفاده از اطلاعات درآمد و هزینه‌ی خانوار تخمین زده است. مقدار سطح زندگی استاندارد، یعنی خط فقر در سال ۲۰۰۳ به ۱۹۸۲ یوان چین تعریف شده است. نتیجه‌ی این مطالعه بیان‌گر آن است که نرخ فقر در بین مهاجران، بیش از ساکنان محلی است و بر خلاف انتظار، مهاجرت فقر شهری را به‌طور قابل توجهی افزایش نمی‌دهد.

بایگون‌های و فریزر^۲ (۲۰۱۰)، در مطالعه‌ای با عنوان "عوامل تعیین کننده دینامیک فقر خانگی در مناطق روستایی کیپ شرقی آفریقای جنوبی"، به بررسی فقر در سال‌های ۲۰۰۷ و ۲۰۰۸ می‌پردازند. در این مطالعه از مجموعه داده‌های پانل به روش چند مرحله‌ای استفاده شده است. داده‌ها، حاصل یک نمونه ۱۵۰ نفری به شیوه متوسط مخارج ماهانه‌ی خانوار بزرگسال^۳ است و از شاخص فقر FGT برای محاسبه اندازه فقر استفاده شده است. طبق این روش آن دسته از خانوارهایی که کمتر از ۶۶ درصد متوسط هزینه‌ی جامعه، درآمد دارند، فقیر تلقی می‌شوند. یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد، تعداد خانوارهای آسیب‌پذیر (در معرض فقر) بیش از تعداد خانوارهای در حال حاضر فقیر در مناطق شهری استان کیپ شرقی است.

آلماس و همکاران^۴ (۲۰۱۳)، در مطالعه‌ای با عنوان "رویکرد رفتاری تخمین فقر در هند" از داده‌های مخارج خانوار برای ۳۰ ایالت هند که توسط نظرسنجی‌های نمونه‌ی ملی^۵ استخراج شده است، استفاده می‌کنند. این بررسی طی سال‌های ۲۰۰۵-۲۰۱۰ با استفاده از شاخص نسبت سرشمار و مدل انگل انجام گرفته است. برای تخمین منحنی انگل از سیستم تقاضای تقریباً ایده آل^۶ استفاده شده است. نتایج تحقیق بیان‌گر آن است که این روش در مقایسه با تخمین‌های رسمی، سطوح بالاتری از فقر را در شرق هند نشان می‌دهد.

-
1. Park, Albert
  2. Baiyegunhi & Fraser
  3. The Mean per Adult Equivalent Household Expenditure
  4. Almast et al
  5. National Sample Surveys
  6. Almost Ideal Demand system

۲-۲- مطالعات داخلی

مکیان و سعادت خواه (۱۳۹۰)، اقدام به برآورد حداقل معاش در مناطق شهری استان یزد با استفاده از مؤلفه‌های هشت گروه اصلی کالایی، شامل خوراکی‌ها، پوشاک، مسکن، لوازم و اثاثه، بهداشت و درمان، حمل و نقل، تفریح و تحصیل و گروه متفرقه به همراه شاخص قیمت آنها که توسط مرکز آمار ایران منتشر شده و برای تخمین حداقل معاش روش تابع تقاضای سیستم مخارج خطی را به کار گرفته‌اند. نتایج تحقیق بیان‌گر آن است که وضعیت فقر در برنامه‌ی چهارم نسبت به برنامه‌ی سوم در استان یزد، یک صد کاهش یافته، هرچند حداقل معاش در برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی نسبت به برنامه‌ی سوم افزایش داشته است.

خسروی نژاد (۱۳۹۱)، فقر نسبی و خط فقر را براساس رویکرد رفتار مصرفی و مطلوبیت‌گرایی در قالب سیستم مخارج خطی با استفاده از داده‌های خام بودجه‌ی خانوار که در طبقات پنج‌گانه گروه بندی شده‌اند، برای جوامع روستایی و شهری در بازه‌ی زمانی ۸۶-۱۳۸۰ تخمین زده است. وی از شاخص‌های فقر سرشمار، شکاف فقر و شاخص فوستر، گریر و توربک (FGT) برای اندازه‌گیری فقر استفاده کرده است. نتایج تحقیق بیان‌گر آن است که در نیمه‌ی اول دوره‌ی مورد مطالعه، شاخص فقر روند تقریباً نزولی داشته، درحالی‌که در نیمه‌ی دوم، روند آن صعودی بوده است.

محمودی (۱۳۹۲)، خط فقر نسبی را از طریق سیستم مخارج خطی و استفاده از آمار و اطلاعات بودجه‌ی خانوار در مناطق شهری در بازه‌ی زمانی ۸۹-۱۳۸۴ محاسبه کرده است. وی اطلاعات مخارج خطی را به صورت سیستمی و با روش ^۱ISUR (رگرسیون به ظاهر نامرتبب تکراری) به کار گرفته است. نتایج تحقیق بیان‌گر آن است که خط فقر نسبی در دوره‌ی مورد مطالعه، ۱۷٪ رشد داشته است. همچنین شاخص نابرابری درآمد واقعی، بیانگر بدتر شدن وضعیت توزیع درآمد به علت تورم در سال‌های مورد مطالعه بوده است.

برخی از مطالعات داخلی دیگر درباره‌ی محاسبه‌ی حداقل معیشت و خط فقر در ایران به شرح زیر است: ابونوری و مالکی (۱۳۸۷)، ارشدی و همکاران (۱۳۸۹)، خداداد کاشی و همکاران (۱۳۹۱)، گودرزی فراهانی و همکاران (۱۳۹۱) و جواهری و همکاران (۱۳۹۱).

1. Iterative Seeming Unrelated Regression

در مطالعات فوق، حداقل معیشت از سیستم مخارج خطی محاسبه و سپس با استفاده از شاخص‌های فقر، میزان فقر طی سال‌های مورد مطالعه اندازه‌گیری شده است. در این مقاله، ضمن محاسبه‌ی خط فقر برای هشت گروه کالایی خانوارهای روستایی به روش سیستم مخارج خطی (LES) و با استفاده از نظریه حداقل عادات نسبی (HLES) که در آن عادات مصرفی خانوارها محاسبه می‌شود و همچنین با استفاده از شاخص‌های سنجش فقر، وضعیت فقر در مناطق شهری و روستایی ایران طی پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی ایران مورد مطالعه قرار می‌گیرد. با توجه به نتایج این تحقیق مشخص می‌شود که آیا اهداف پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی کشور توانسته است در کاهش فقر در جامعه تحقق یابد یا خیر؟

۲-۳- مبانی نظری تحقیق

در مطالعات اقتصادی برای مشخص کردن فقرا از غیرفقرا، از مفهومی به نام حداقل معیشت و خط فقر و برای اندازه‌گیری خط فقر از معیارهای فقر مطلق و نسبی استفاده می‌شود.

فقر مطلق^۱ (یا معیشتی)^۲، در اصل شرایطی است که در آن خانوارها از دستیابی به حداقل نیازهای اساسی زندگی مانند غذا، پوشاک و مسکن محروم باشند. در تعریفی دیگر، فقر مطلق، عدم توانایی خانوار در تأمین حداقل ۲۲۰۰ کیلو کالری انرژی سرانه در روز و عدم تأمین حداقل پوشاک، سرپناه و بهداشت و درمان مورد نیاز می‌باشد. فقر نسبی^۳، عدم دستیابی به سطح معمولی و متعارف امکانات زندگی در جامعه است و کسانی که از سطح متعارف جامعه پایین‌تر باشند، دچار فقر نسبی هستند. این سطح متعارف به صورت میانگین یا میانه‌ی مخارج مصرفی است، بنابراین، فقر نسبی با توزیع نابرابر درآمد مرتبط است (سیملر، ۲۰۰۵: ۱۲)^۴.

خط فقر^۵، حد فاصل گروه‌های جامعه از نظر برخورداری یا عدم برخورداری از حداقل معیارهای اساسی است. بنابر مطالعه بانک جهانی، متوسط خط فقر در جهان ۲ دلار در روز برای هر نفر است. البته این در کشورهای مختلف جهان متفاوت می‌باشد، مثلاً در چین خط فقر در حدود یک دلار است.

1. Absolute Poverty
2. Subsistence poverty
3. Relative poverty
4. Simler
5. Poverty line

شکاف فقر^۱، شاخصی برای اندازه‌گیری شدت یا عمق فقر است و از نظر مفهومی مترادف با "انحراف درآمد افراد فقیر از خط فقر" تلقی می‌شود (بوچری^۲، ۲۰۱۳: ۸۷). برای درک بهتر اندازه‌ی فقر در هر جامعه از شاخص‌های اقتصادی فقر استفاده می‌شود. برخی از شاخص‌های متداول فقر به شرح زیر است:

۱- شاخص نسبت سرشمار^۳: این شاخص به صورت نسبت تعداد افراد فقیر به کل تعداد افراد جامعه تعریف می‌شود و در صد افراد فقیر در جامعه را نشان می‌دهد.

$$H = \frac{q}{n} \times 100$$

q: تعداد افراد فقیر   n: تعداد کل افراد جامعه

این شاخص بین صفر (حالتی که هیچ فقری در جامعه وجود ندارد) و یک (حالتی که تمامی افراد جامعه کمتر از درآمد متناظر با خط فقر باشند) تغییر می‌کند.

۲- شاخص شکاف فقر^۴: این شاخص بر فاصله کلی فقرا نسبت به خط فقر دلالت دارد و نشان‌دهنده‌ی عمق فقر است. به عبارت دیگر، این شاخص میانگین شکاف فقر در جامعه می‌باشد که در آن شکاف فقر برای افراد غیرفقیر صفر محسوب می‌شود. شاخص شکاف فقر بیان‌گر مقدار درآمد لازم برای انتقال فقرا به بالای خط فقر است.

$$P_{\text{gap}} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \frac{(z - x_i)}{z}$$

n: تعداد افراد جامعه، q: تعداد افراد فقیر، z: خط فقر، x_i : درآمد i امین فرد فقیر در جامعه

این شاخص ارائه دهنده‌ی وسعت فقر است. اگر در دو جامعه‌ی مختلف شاخص فقر نسبت سر شمار یکسان باشد، براساس این شاخص، فقر در جامعه‌ای بیشتر است که دارای تعداد اعضای بیشتری می‌باشد که از خط فقر فاصله‌ی زیادتری دارند.

۳- شاخص فوستر، گریر و توربک (FGT)^۵: با استفاده از این شاخص، می‌توان نسبت افراد فقیر و شدت عمق فقر در جامعه را مورد مطالعه قرار داد.

$$FGT_{\alpha} = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^q \frac{(z - x_i)^{\alpha}}{z^{\alpha}}$$

1. Poverty gap
2. Botchway
3. Head-Count Ratio Index
4. Poverty gap index
5. Foster-Greer-Thorbecke

در این شاخص، فقر اساساً به عنوان تابعی از نسبت شکاف فقر تلقی شده است که در آن $\alpha \geq 0$ و میزان تنفر و گریز از فقر در جامعه را نشان می‌دهد. هرچه مقدار α بیشتر باشد، به این معنی است که جامعه از فقر گریزان تر بوده و باید به فقیرترین افراد جامعه اهمیت بیشتری داده شود. اگر پارامتر α برابر صفر باشد، این شاخص به شاخص سرشمار و اگر برابر با یک باشد، این شاخص به شاخص شکاف فقر تبدیل می‌شود. اگر $\alpha = 2$ باشد، یعنی این شاخص حساسیت بیشتری نسبت به عمق فقر نشان می‌دهد و به شاخص FGT تبدیل می‌شود (خسروی نژاد، ۱۳۹۱: ۴۲-۴۱).

یکی از روش‌های مرسوم برآورد خط فقر، استفاده از تئوری رفتار مصرف کننده است که مبتنی بر رویکرد مطلوبیت‌گرایی می‌باشد و در آن خط فقر مطابق با یک سطح حداقل مطلوبیت برآورد می‌شود. با استفاده از تابع مطلوبیت استون-گیری^۱، می‌توان سیستم مخارج خطی (LES) را استخراج کرد. سیستم مخارج خطی تأمین‌کننده محدودیت‌های نظری تابع تقاضا است که شامل جمع‌پذیری، همگن بودن از درجه‌ی صفر نسبت به قیمت و مخارج، متقارن بودن و نیمه معین بودن ماتریس جانشینی کشش‌های اسلاتسکی-هیگس می‌باشد. همه‌ی این خصوصیات ناشی از تابع مطلوبیت استون-گیری است. از آنجا که دستگاه ترجیحاتی که مبنای این سیستم است، هموئتیک^۲ می‌باشد، توابع هزینه به دست آمده نیز شبه هموئتیک بوده و در نتیجه منحنی‌های انگل مربوطه به صورت خط راست خواهد بود. در ضمن در سیستم مخارج خطی، کشش درآمدی تقاضا همواره مثبت است و بنابراین، این سیستم توانایی توضیح کالاهای پست را ندارد. همچنین کشش قیمتی و متقاطع تقاضای محاسبه شده از آن، همواره منفی است، بنابراین، کالاها، مکمل یکدیگرند (لیارد، ۱۳۹۲: ۱۸۸).

با توجه به نکات فوق، تابع تقاضا و مخارج مصرف کننده با استفاده از تابع مطلوبیت استون-گیری به صورت زیر استخراج می‌شود:
تابع مطلوبیت استون-گیری^۴ به صورت ذیل می‌باشد:

1. Stone-Geary Utility Function
2. Linear Expenditure System
3. Homothetic

۴. براساس تابع استون-گیری حداقل معیشت خانوارها برای کالاهای عادی (نرمال) محاسبه می‌شود و شامل کالاهای پست نمی‌شود. با توجه به اینکه بخشی از کالاهای مصرفی خانوارها، کالاهای پست می‌باشد و آن در حداقل معیشت آنها در تابع استون-گیری محاسبه نمی‌شود؛ خطایی در محاسبه خط فقر که آن را معادل حداقل معیشت در نظر می‌گیرند، به وجود می‌آید. بنابراین، در بیشتر مطالعات این خط نادیده گرفته می‌شود و با توجه به تئوری مستحکم و مبتنی بر اقتصاد خرد سیستم مخارج خطی که بر مبنای تابع مطلوبیت استون-گیری است، "حداقل معاش" بدست آمده از این سیستم مقیاس مناسبی هر چند توأم با اریب و خطا، مترادف با "خط فقر" تلقی می‌شود.

$$u = \sum_{i=1}^n \beta_i L_n(q_i - \gamma_i) \quad (1)$$

$$\sum_{i=1}^n \beta_i = 1 \quad \cdot < \beta_i < 1 \quad \gamma_i > 0 \quad (q_i - \gamma_i) > 0$$

در معادله‌ی (۱)، u شاخص مطلوبیت، γ_i حداقل معاش^۱ یا همان خط فقر گروه کالایی نام و β_i سهم نهایی مخارج فرامعیشتی^۲ می‌باشد. شرط $\sum_{i=1}^n \beta_i = 1$ برای انحنای لازم در منحنی بی‌تفاوتی، یعنی این‌که تابع مطلوبیت کاملاً شبه مقعر باشد، ضروری است.

برای برآورد β_i ها از تابع انگل زیر استفاده می‌شود:

$$C_{it} = \alpha + \beta_i TC_{it} \quad (2)$$

در این رابطه C_{it} مخارج گروه هزینه‌ای سبد کالایی نام^۳ و TC_{it} مجموع مخارج گروه‌های هزینه‌ای در هشت گروه کالایی مورد مطالعه می‌باشد.

چنانچه تابع مطلوبیت استون-گیری نسبت به قید بودجه $\sum_{i=1}^n p_i q_i = I$ (که در آن I سطح درآمد، p_i قیمت و مقدار کالای نام می‌باشد) حداکثر شود، توابع تقاضا به صورت زیر به دست می‌آید.

$$q_i = \gamma_i + \frac{\beta_i}{p_i} (I - \sum_{i=1}^n p_i \gamma_i) \quad (3)$$

$$i = 1, 2, \dots, n$$

با ضرب کردن طرفین رابطه‌ی فوق در p_i ، دستگاه تقاضا برای n کالا به دست می‌آید:

$$E_i = p_i q_i = p_i \gamma_i + \beta_i (I - \sum_{i=1}^n p_i \gamma_i) \quad (4)$$

$$i = 1, 2, \dots, n$$

در رابطه‌ی فوق، مخارج مصرف شده برای کالای نام (E_i) تابعی از قیمت کالا (P_i) و درآمد (I) است. رابطه‌ی (۴)، بیان‌گر دستگاه معادلات سیستم مخارج خطی یا LES

1. Minimum Subsistence quantity
2. Supernumerary Expenditure

۳. در تخمین نرم‌افزاری به جای متغیر C_{it} ، از نام کالاها استفاده شده است.

می‌باشد. براساس این رابطه، مخارج صرف شده بر روی آموین کالا به دو جزء تقسیم می‌شود. جزء مربوط به "حداقل معاش ریالی"، یعنی میزان مخارجی که برای مصرف‌کننده الزامی است $(p_i \gamma_i)$ و جزء مربوط به مخارج "فرامعیشتی"، که بیان‌گر مخارجی است که مصرف‌کننده به اختیار خود بر روی آموین کالا صرف می‌کند. به بیان دیگر، با توجه به میزان مخارج (درآمد) و بردار قیمت‌ها، مصرف‌کننده می‌مخارج فرامعیشتی خود یعنی $E = (I - \sum_{i=1}^n p_i \gamma_i)$ را به خرید کالاهای مختلف اختصاص می‌دهد که سهم نهایی $(\frac{\delta E_i}{\delta E})$ برای آموین کالا، ضریب (β_i) است. به این ترتیب β_i میل نهایی به مصرف در ارتباط با درآمد فرامعیشتی تفسیر می‌شود. در این تحقیق، β_i از طریق منحنی انگل به دست می‌آید و λ_i ها از طریق سیستمی که در آن متغیر $(p_i q_i - \beta_i M)$ به عنوان متغیر وابسته تابعی از تمامی قیمت‌ها در نظر گرفته می‌شود، برآورد می‌شود.

۳- روش تحقیق

در این مطالعه از آمار مربوط به هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی ایران در بازه‌ی زمانی ۱۳۹۲-۱۳۶۸ و شاخص قیمت گروه‌های کالاهای مصرفی در دوره‌ی مورد مطالعه استفاده شده است. تمامی آمارهای مذکور برگرفته از نشریه‌ی نتایج تفصیلی هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی که همه ساله توسط مرکز آمار ایران منتشر می‌شود و همچنین سالنامه‌ی آماری بانک مرکزی می‌باشد. برای برآورد سیستم مخارج خطی از آمار هشت گروه کالایی که براساس سیستم طبقه‌بندی محوری محصولات (CPC) انجام گرفته و به شرح زیر طبقه‌بندی گردیده، استفاده شده است:

- ۱- گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات ۲- گروه پوشاک و کفش ۳- گروه مسکن، سوخت و روشنایی ۴- گروه لوازم، اثاثه و ملزومات خانوار ۵- گروه بهداشت و درمان
- ۶- گروه حمل و نقل و ارتباطات ۷- گروه تفریحات، سرگرمی‌ها و خدمات فرهنگی
- ۸- گروه کالاها و خدمات متفرقه.

در این تحقیق به جای استفاده از درآمد، از مخارج خانوارها استفاده شده است، زیرا به علت چسبندگی مصرف و مخارج مصرفی، شوک‌های وارد شده بر این متغیرها

۱. زمان اجرای برنامه توسعه‌ی اقتصادی پنجم از سال ۱۳۹۰ تا سال ۱۳۹۴ می‌باشد. در این مطالعه، به علت در دسترس نبودن آمار، سه سال از برنامه‌ی پنجم یعنی تا سال ۱۳۹۲ مورد مطالعه قرار می‌گیرد.

2. Central Product Classification

نسبت به درآمد بسیار باثبات است و در نتیجه، تعمیم روند گذشته‌ی حرکت داده‌های مربوط به مخارج مصرفی به آینده برای پیش‌بینی، منطقی‌تر به نظر می‌رسد. در این تحقیق، برای محاسبه‌ی میل نهایی به مخارج فرامعیشتی (β_i) از روش پانل استفاده شده است و برای محاسبه‌ی خط فقر و در نتیجه اهداف تحقیق، از روش حداقل عادات نسبی (HLES) استفاده می‌شود که براساس آن حداقل میزان کالای i ام در زمان t (γ_{it})، به میزان مصرف کالا در دوره‌ی گذشته بستگی دارد و توسط ضریب تعدیل میزان مصرف کالاها (α_i) تعدیل می‌شود. ضریب α_i ، نیز از سیستم معادلات همزمان و روش SUR محاسبه می‌گردد.

$$\gamma_{it} = \alpha_i q_{it-1} \quad (5)$$

طرفین رابطه‌ی فوق را در P_{it} ضرب می‌کنیم. عبارت داخل پرانتز همان X_{it} است.

$$P_{it} \gamma_{it} = \alpha_i (q_{it-1} P_{it}) \quad (6)$$

$$P_{it} \gamma_{it} = \alpha_i X_{it} \quad (7)$$

که در آن $P_{it} \gamma_{it}$ ، برآورد و ارزش ریالی حداقل میزان معاش است که خانوارها در دوره‌ی t ام روی کالای i ام هزینه می‌کنند (جواهری و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۶۹-۱۶۷). با جمع زدن حداقل معاش به دست آمده برای تمام گروه‌های کالایی، خط فقر به صورت زیر به دست می‌آید:

$$Z_t = \sum_{i=1}^8 \gamma_{it} P_{it} = \sum_{i=1}^8 \alpha_{it} X_i \quad (8)$$

بدین وسیله، در این پژوهش فقر نسبی به معنی عدم برخورداری از حداقل معاش تعریف می‌شود، که عبارت است از عدم توانایی خانوارها در تأمین یک سطح معین از استانداردهای زندگی که در جامعه فعلی لازم و مطلوب تشخیص داده می‌شود (ارشدی و همکاران، ۱۳۸۹).

۴- تخمین مدل تحقیق و تفسیر نتایج

ابتدا آزمون‌های عدم کاذب بودن رگرسیون انجام می‌شود، سپس تابع انگل و مینیمم مخارج خطی به روش SUR تخمین زده می‌شود و در نهایت با محاسبه‌ی شاخص‌های فقر، وضعیت فقر خانوارهای شهری و روستایی در پنج برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور مورد بررسی قرار می‌گیرد.

1. Habit Linear Expenditure System

۲. قبل از محاسبه‌ی خط فقر، آزمون‌های مانایی متغیرها، هم‌انباشتگی، خود همبستگی، آزمون F (برای تعیین روش تلفیقی یا تابلویی)، آزمون هاسمن (برای تعیین اثرات ثابت یا تصادفی) و آزمون بروش-پاگان (برای بررسی وجود همبستگی همزمان و تعیین استفاده از روش (ISUR یا OLS) انجام گرفته و نتایج این آزمون‌ها در پیوست مقاله آورده شده است.

در این تحقیق ابتدا میل نهایی به مخارج فرامعیشتی (β_i) و سپس ضریب تعدیل (α_i) در سیستم مخارج خطی تخمین زده می‌شود:
الف) برآورد میل نهایی به مخارج فرامعیشتی (β_i)

جدول ۱. نتایج برآورد β_i برای هفت گروه کالایی - مناطق شهری

گروه کالایی	ضریب β_i	Prob.	آماره‌ی F	R^2	دروبین-واتسون
مخارج خوراکی‌ها و دخانیات	۰/۲۶	۰/۰۰۰۰	۴۶۲/۷۳	۰/۹۵	۱/۸۴۳
مخارج پوشاک و کفش	۰/۰۵	۰/۰۰۰۰	۷۱/۷۴	۰/۹۴	۲/۳۴۹
مخارج مسکن	۰/۳۳	۰/۰۰۰۰	۴۳۱/۷۰	۰/۹۷	۱/۷۲۴
مخارج اثاثه و لوازم خانگی	۰/۰۴	۰/۰۰۰۰	۷۶/۸۹	۰/۹۶	۲/۴۱۹
مخارج بهداشت و درمان	۰/۰۹	۰/۰۰۰۰	۳۵۰/۵۳	۰/۹۶	۱/۷۳۸
مخارج حمل و نقل	۰/۱۲	۰/۰۰۰۰	۱۳۹/۹۲	۰/۸۵	۱/۰۶۹
مخارج تفریحات	۰/۰۳	۰/۰۰۰۰	۳۷۷/۸۳	۰/۹۴	۱/۵۶۴

منبع: یافته‌های پژوهش

مقادیر میل نهایی به مخارج فرامعیشتی (β_i) با روش پانل و اثرات ثابت (به‌جز گروه بهداشت و درمان که با روش اثرات تصادفی برآورد می‌شود) برای هفت گروه کالایی به‌ترتیب به شرح جدول (۱) است. باید توجه داشت که β_i گروه کالاهای متفرقه شهری با استفاده از رابطه‌ی زیر محاسبه می‌شود:

$$\sum_{i=1}^n \beta_i = 0/26 + 0/05 + 0/33 + 0/04 + 0/09 + 0/12 + 0/03 + \beta_s = 1$$

$$\beta_s = 0/08$$

β_i میزان افزایش در هر یک از گروه‌های کالایی فوق را به ازای هر افزایشی در درآمد نشان می‌دهد. به بیان دیگر، چنانچه درآمد ۱۰۰ ریال افزایش یابد، مخارج اختصاص یافته برای گروه خوراکی‌ها، ۲۶ ریال می‌شود. همچنین ۵ ریال صرف پوشاک، ۳۳ ریال صرف مسکن، ۴ ریال صرف اثاثه، ۹ ریال صرف بهداشت، ۱۲ ریال صرف حمل و نقل، ۳ ریال صرف تفریحات و ۸ ریال صرف گروه کالایی متفرقه می‌شود.

جدول ۲. نتایج برآورد β_i برای هفت گروه کالایی - مناطق روستایی

گروه کالایی	ضریب β_i	Prob.	آماره‌ی F	R^2	دروبین-واتسون
مخارج خوراکی‌ها و دخانیات	۰/۳۸	۰/۰۰۰۰	۲۱۷/۹۸	۰/۹۷	۱/۶۴۷
مخارج پوشاک و کفش	۰/۰۶	۰/۰۰۰۰	۴۲۷/۲۵	۰/۹۴	۱/۷۵۶
مخارج مسکن	۰/۱۵	۰/۰۰۰۰	۳۳۸/۷۹	۰/۹۳	۱/۲۵۰
مخارج اثاثه و لوازم خانگی	۰/۰۶	۰/۰۰۰۰	۶۷۰/۱۵	۰/۹۶	۲/۳۷۹
مخارج بهداشت و درمان	۰/۰۹	۰/۰۰۰۰	۳۸۵/۷۱	۰/۹۷	۱/۶۰۷
مخارج حمل و نقل	۰/۱۴	۰/۰۰۰۰	۳۶۲/۰۴	۰/۹۳	۲/۰۷۰
مخارج تفریحات	۰/۰۲	۰/۰۰۰۰	۴۳۸/۲۴	۰/۹۴	۲/۱۳۶

منبع: یافته‌های پژوهش

باید توجه داشت که β_i گروه کالاهای متفرقه روستایی با استفاده از رابطه‌ی زیر محاسبه می‌شود:

$$\sum_{i=1}^n \beta_i = 0/38 + 0/06 + 0/15 + 0/06 + 0/09 + 0/14 + 0/02 + \beta_s = 1$$

$$\beta_s = 0/1$$

β_i میزان افزایش در هر یک از گروه‌های کالایی فوق را به ازای هر افزایشی در درآمد نشان می‌دهد. به بیان دیگر، چنانچه درآمد ۱۰۰ ریال افزایش یابد، مخارج اختصاص یافته برای گروه خوراکی‌ها، ۳۸ ریال می‌شود. همچنین ۶ ریال صرف پوشاک، ۱۵ ریال صرف مسکن، ۶ ریال صرف اثاثه، ۹ ریال صرف بهداشت، ۱۴ ریال صرف حمل و نقل، ۲ ریال صرف تفریحات و ۱۰ ریال صرف گروه کالایی متفرقه می‌شود.

ب) برآورد α_i

با برآورد ضرایب میل نهایی به مخارج فرامعیشتی، سیستم مخارج خطی نسبت به پارامتر β_i نیز خطی می‌شود. اکنون می‌توان پارامتر α_i (ضریب تعدیل میزان مصرف کالاها) در سیستم مخارج خطی را از طریق سیستم معادلات همزمان و روش SUR برآورد کرد. نتایج برآورد α_i ها برای مناطق شهری کشور در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳. تخمین α_i در مناطق شهری

گروه کالایی	ضریب α_i	Prob.	آماره‌ی t	R^2	دروبین-واتسون
مخارج خوراکی‌ها و دخانیات	۰/۷۱	۰/۰۰۰۰	۳۲/۳۳	۰/۹۹	۱/۳۰
مخارج پوشاک و کفش	۰/۶۵	۰/۰۰۰۰	۲۲/۲۳	۰/۹۸	۱/۴۱
مخارج مسکن	۰/۷۸	۰/۰۰۰۰	۳۰/۵۱	۰/۹۹	۱/۴۰
مخارج اثاثه و لوازم خانگی	۰/۶۳	۰/۰۰۰۰	۱۴/۲۲	۰/۹۰	۱/۷۲
مخارج بهداشت و درمان	۰/۶۷	۰/۰۰۰۰	۲۳/۳۰	۰/۹۹	۱/۲۸
مخارج حمل و نقل	۰/۵۳	۰/۰۰۰۰	۱۲/۱۴	۰/۹۸	۱/۷۴
مخارج تفریحات	۰/۶۳	۰/۰۰۰۰	۱۸/۵۲	۰/۹۹	۱/۶۷
مخارج متفرقه	۰/۶۱	۰/۰۰۰۰	۱۹/۸۸	۰/۹۸	۱/۷۱

منبع: یافته‌های پژوهش

α_i ضریب تعدیل فرض شکل‌گیری عادت نسبی ($\gamma_{it} = \alpha_i q_{it-1}$) است. فرض می‌شود که حداقل میزان مصرف کالای i در زمان t ، به میزان مصرف همین کالا در دوره‌ی گذشته بستگی دارد و توسط ضریب α_i تعدیل می‌شود. حداقل میزان خوراکی‌ها در دوره‌ی t ، $۰/۷۱$ مصرف همین کالا در دوره‌ی گذشته ($t-1$) می‌باشد. این میزان برای پوشاک $۰/۶۵$ ، مسکن $۰/۷۸$ ، اثاثه $۰/۶۳$ ، بهداشت $۰/۶۷$ ، حمل و نقل $۰/۵۳$ ، تفریحات $۰/۶۳$ و متفرقه $۰/۶۱$ است.

جدول ۴. تخمین α_i در مناطق روستایی ایران

گروه کالایی	ضریب α_i	Prob.	آماره‌ی t	R^2	دروبین-واتسون
مخارج خوراکی‌ها و دخانیات	۰/۸۳	۰/۰۰۰۰	۶۱/۵۴	۰/۹۹	۱/۲۱
مخارج پوشاک و کفش	۰/۷۷	۰/۰۰۰۰	۳۱/۷۵	۰/۹۹	۱/۴۷
مخارج مسکن	۰/۹۲	۰/۰۰۰۰	۶۳/۴۴	۰/۹۹	۱/۳۶
مخارج اثاثه و لوازم خانگی	۰/۸	۰/۰۰۰۰	۳۷/۴۰	۰/۹۹	۱/۶۹
مخارج بهداشت و درمان	۰/۸۵	۰/۰۰۰۰	۴۱/۵۲	۰/۹۹	۱/۵۰
مخارج حمل و نقل	۰/۸۲	۰/۰۰۰۰	۳۰/۱۷	۰/۹۹	۱/۵۳
مخارج تفریحات	۰/۸۶	۰/۰۰۰۰	۳۱/۲۴	۰/۹۹	۱/۵۰
مخارج متفرقه	۰/۷۶	۰/۰۰۰۰	۳۰/۷۲	۰/۹۸	۲/۱

منبع: یافته‌های تحقیق

حداقل میزان مصرف خوراکی‌ها در دوره t ، $۰/۸۳$ مصرف همین کالا در دوره $t-1$ گذشته است. این میزان برای پوشاک $۰/۷۷$ ، مسکن $۰/۹۲$ ، اثاثه $۰/۸۰$ ، بهداشت $۰/۸۵$ ، حمل و نقل $۰/۸۲$ ، تفریحات $۰/۸۶$ و متفرقه $۰/۷۶$ می‌باشد.

حداقل معاش برای مناطق شهری و روستایی در جداول زیر ارائه شده است:

جدول ۵. نتایج برآورد خط فقر (حداقل معاش پولی) مناطق شهری (ریال)

سال	خوراک	پوشاک	مسکن	اثاثه	بهداشت	حمل و نقل	تفریح	متفرقه	خط فقر سالانه
۱۳۶۸	۶۷۹۹۳۶	۱۶۲۴۳۶	۴۵۲۲۹۴	۵۸۴۱۵	۶۷۷۶۵	۵۷۳۱۸	۱۶۳۱۹	۳۹۱۷۵	۱۵۳۳۶۶۱
۱۳۶۹	۶۵۳۲۹۶	۱۸۲۸۵۰	۴۷۴۲۴۳	۶۶۸۹۸	۵۵۰۰۴	۸۱۳۱۶	۲۹۲۰۱	۵۴۹۱۷	۱۵۹۷۷۲۷
۱۳۷۰	۶۷۴۱۲۳	۲۱۸۵۹۳	۷۷۲۹۶۰	۹۵۸۳۸	۸۰۹۲۹	۷۰۱۸۸	۳۰۰۴۶	۴۹۹۱۱	۱۹۹۲۵۹۲
۱۳۷۱	۹۱۱۸۰۰	۲۶۷۲۳۶	۱۰۶۶۱۳۲	۱۳۶۳۸۱	۱۳۷۵۰۹	۱۱۱۹۴۷	۴۶۳۴۲	۶۹۷۵۴	۲۷۴۷۱۰۴
۱۳۷۲	۱۰۱۸۵۳۱	۳۴۱۳۳۳	۱۱۹۰۱۳۹	۱۸۵۴۹۹	۲۰۵۸۹۵	۱۴۵۰۱۸	۸۲۳۷۸	۸۷۵۹۵	۳۲۵۶۲۹۰
۱۳۷۳	۱۳۹۶۰۴۰	۴۱۸۲۳۱	۱۵۷۰۵۹۱	۲۸۱۲۱۴	۱۹۸۰۵۰	۲۳۱۹۹۶	۱۱۷۲۱۸	۱۰۳۱۱۳	۴۳۱۶۴۵۴
۱۳۷۴	۲۳۶۴۲۰۰	۶۲۶۴۷۱	۲۰۵۵۶۶۰	۴۲۰۱۱۷	۳۰۴۱۷۱	۳۴۲۸۲۴	۱۹۲۶۵۰	۱۷۷۵۳۹	۶۴۸۳۶۳۴
۱۳۷۵	۲۴۷۸۶۹۷	۷۶۸۱۴۱	۲۸۷۵۵۹۸	۴۳۲۵۰۷	۴۱۵۰۳۷	۴۰۶۸۲۸	۲۲۸۳۸۷	۲۴۷۷۷۵	۷۸۵۲۹۷۲
۱۳۷۶	۲۷۷۷۱۴۳	۹۱۲۲۶۹	۳۸۲۰۷۷۶	۴۷۷۶۳۰	۴۷۲۲۳۹	۴۳۰۲۵۹	۲۲۳۶۱۵	۲۸۴۵۵۳	۹۳۹۸۴۸۶
۱۳۷۷	۳۵۳۱۲۷۶	۹۵۷۴۲۱	۴۲۰۸۲۲۵	۵۴۸۹۶۳	۵۶۶۷۹۵	۶۶۵۲۱۹	۳۰۶۶۵۳	۳۴۹۵۵۱	۱۱۱۳۴۱۰۶
۱۳۷۸	۴۵۰۷۹۸۲	۱۰۳۳۱۶۰	۵۲۶۶۵۱۴	۷۲۱۵۶۷	۷۲۸۱۷۶۱	۸۸۱۹۸۵	۴۲۶۶۵۷	۴۷۳۹۶۱	۱۴۰۴۰۵۸۸
۱۳۷۹	۴۷۹۶۵۰۴	۱۱۸۳۸۹۹	۶۲۳۷۸۷۵	۸۶۰۷۵۷	۱۰۴۲۰۹۱	۱۰۵۰۲۷۶	۴۴۷۸۲۸	۸۵۲۶۲۵	۱۶۴۷۱۸۵۷
۱۳۸۰	۵۲۲۱۸۸۹	۱۲۶۶۹۵۰	۷۱۲۴۱۳۵	۹۱۶۰۰۵	۱۲۷۶۲۹۳	۱۳۳۰۷۷۸	۵۲۰۳۰۵	۱۱۸۷۹۳۴	۱۸۸۳۳۲۹۱
۱۳۸۱	۶۰۸۱۲۹۹	۱۳۲۱۲۱۳	۸۴۱۴۹۱۸	۱۱۳۹۸۸۰	۱۵۴۹۱۵۱	۱۷۴۱۴۱۳	۷۱۳۷۲۱	۱۶۱۹۳۹۶	۲۲۵۸۰۹۹۲
۱۳۸۲	۷۲۹۰۰۵۴	۱۶۲۲۷۸۳	۱۰۵۰۰۰۵۳	۱۴۱۲۱۵۸	۲۰۳۶۳۴۳	۲۳۵۷۷۸۴	۸۳۱۵۵۵	۱۹۶۸۶۳۸	۲۸۰۱۹۲۶۹
۱۳۸۳	۸۶۹۷۰۰۲	۱۸۱۰۴۸۶	۱۲۰۸۵۹۱۶	۱۶۸۱۹۳۱	۲۲۱۰۹۹۸	۲۹۱۹۱۱۵	۹۲۸۲۱۳	۲۴۹۰۰۶۹	۳۲۸۲۳۷۳۰
۱۳۸۴	۱۰۴۳۰۱۹۹	۲۲۲۷۳۴۹	۱۳۱۹۳۵۵۳	۲۰۵۲۷۸۷	۲۹۶۶۹۹۰	۳۹۰۳۰۸۸	۱۳۴۵۰۳۵	۳۰۲۳۵۳۸	۳۹۱۴۲۵۳۹
۱۳۸۵	۱۱۵۰۸۳۸۲	۲۵۱۷۴۵۳	۱۴۷۲۹۱۸۱	۲۳۴۸۶۹۷	۳۷۱۶۰۶۹	۵۰۷۸۳۳۲	۱۵۵۱۹۵۳	۳۸۳۹۹۰۸	۴۵۲۸۹۹۷۵
۱۳۸۶	۱۳۱۶۷۴۲۱	۲۹۵۱۶۵۱	۱۸۹۴۳۲۶۰	۲۷۹۸۰۱۰	۴۲۴۵۴۲۲	۶۰۱۹۱۱۷	۱۷۱۳۷۷۴	۴۵۸۸۳۲۳	۵۴۴۲۶۹۷۸
۱۳۸۷	۱۶۸۸۲۱۰۸	۳۵۶۱۳۶۱	۲۵۴۰۱۷۰۳	۳۳۷۲۷۳۹	۵۶۹۹۵۰۹	۷۱۵۹۲۶۱	۱۹۶۴۴۰۹	۵۹۸۳۰۴۸	۶۹۹۲۳۱۳۸
۱۳۸۸	۱۶۷۷۲۱۹۴	۳۶۳۹۳۷۱	۲۷۶۹۷۶۱۱	۱۳۷۱۸۶۶	۶۳۴۶۵۰۱	۷۱۳۰۲۶۰	۲۲۶۱۷۴۲	۵۸۴۸۴۸۵	۷۱۰۶۸۰۳۰
۱۳۸۹	۱۸۶۲۴۸۳۶	۳۶۷۰۸۰۴	۲۶۱۹۵۱۲۸	۳۴۸۴۳۲۹	۶۹۶۰۸۲۲	۷۷۲۲۸۸۶	۲۴۱۲۷۵۸	۷۴۹۵۴۳۹	۷۶۵۶۷۰۰۲
۱۳۹۰	۲۳۴۳۳۱۷۶	۴۳۵۵۱۱۵	۳۴۴۷۲۹۹۰	۳۸۰۰۲۸۲	۸۳۶۴۷۳۶	۹۳۰۳۴۷۲	۳۰۳۵۵۴۴	۸۱۳۳۹۰۲	۹۴۹۰۸۲۱۷
۱۳۹۱	۳۳۸۸۱۱۹۲	۵۴۳۳۹۷۱	۳۹۴۷۵۲۹۹	۵۰۹۹۸۸۳	۹۸۳۶۲۷۴	۱۱۰۳۳۴۹۳	۳۵۴۱۹۷۶	۱۰۷۹۴۳۲۲	۱۱۹۱۳۰۴۱۰
۱۳۹۲	۴۵۰۵۶۳۸۹	۷۱۹۹۰۴۲	۵۲۲۱۲۸۰۰	۶۲۳۷۴۲۵	۱۳۳۶۶۴۵۴	۱۳۳۰۱۷۰۹	۴۰۲۰۴۴۰	۱۲۴۰۱۳۸۲	۱۵۲۷۹۵۶۴۱

منبع: یافته‌های پژوهش

همان‌طور که در جدول (۵) مشاهده می‌شود، طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲، خط فقر در خانوارهای شهری ایران دارای روند صعودی بوده است. در سال ۱۳۶۸ (ابتدای برنامه‌ی اول)، خط فقر معادل ۱۵۳۳۶۶۱ ریال بوده و در سال ۱۳۹۲ (سال سوم برنامه‌ی پنجم) به ۱۵۲۷۹۵۶۴۱ ریال افزایش یافته است. خط فقر (حداقل معاش) سالانه مناطق شهری کشور طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲، به‌طور متوسط ۲۰ درصد رشد داشته است. همچنین برای خانوارهای شهری، در بیشتر سال‌ها، بیشترین حداقل معیشت مربوط به گروه مسکن و کمترین آن مربوط به تفریحات است. یکی از علل این افزایش، نرخ بالای تورم و کاهش قدرت خرید خانوارها طی سال‌های مورد مطالعه می‌باشد.

جدول ۶. نتایج برآورد خط فقر (حداقل معاش پولی) مناطق روستایی (ریال)

سال	خوراک	پوشاک	مسکن	اثاثه	بهداشت	حمل و نقل	تفریح	متفرقه	خط فقر سالانه
۱۳۶۸	۵۰۴۲۱۱	۱۴۰۷۴۸	۱۶۱۳۸۱	۵۴۱۷۸	۳۹۶۱۲	۴۰۰۱۲	۱۱۲۵۷	۳۴۵۶۳	۹۸۵۹۶۵
۱۳۶۹	۶۱۱۹۷۶	۱۶۴۲۴۳	۱۷۶۸۷۰	۷۷۹۸۲	۴۴۰۶۰	۵۵۴۵۵	۱۱۸۹۱	۴۲۲۵۳	۱۱۸۴۷۳۴
۱۳۷۰	۷۶۵۷۶۷	۲۲۴۸۲۹	۱۸۷۱۹۷	۹۵۳۷۳	۶۶۷۴۳	۷۲۳۰۰	۱۸۵۵۶	۶۲۱۳۸	۱۴۹۲۹۰۶
۱۳۷۱	۸۹۴۰۶۵	۲۵۳۰۸۹	۵۴۱۰۳۷	۱۳۶۸۳۶	۱۴۰۵۴۹	۸۸۶۰۵	۲۶۷۲۶	۸۹۸۵۱	۲۱۷۰۷۶۲
۱۳۷۲	۱۰۹۷۷۱۶	۳۲۴۴۶۵	۳۸۸۱۹۸	۱۶۳۰۶۷	۱۲۴۷۳۷	۱۳۶۲۷۴	۴۵۰۹۴	۱۰۱۳۹۸	۲۳۸۰۹۵۱
۱۳۷۳	۱۵۶۳۴۵۵	۴۵۲۱۳۴	۴۴۱۳۷۰	۲۴۹۵۷۹	۱۵۰۸۵۳	۱۵۹۵۹۰	۶۸۱۸۰	۱۴۴۶۵۳	۳۲۲۹۸۱۷
۱۳۷۴	۲۴۳۷۴۸۶	۶۵۲۵۷۲	۶۹۷۵۱۶	۳۸۵۵۵۷	۲۰۶۶۱۴	۲۵۴۳۰۸	۱۰۷۰۱۱	۱۸۸۵۷۶	۴۹۲۹۶۴۲
۱۳۷۵	۲۹۹۲۶۲۴	۸۴۶۸۶۸	۹۴۰۷۹۳	۴۸۵۲۹۳	۳۴۴۹۷۳	۳۲۸۲۹۶	۱۲۰۳۴۷	۲۵۰۴۹۹	۶۳۰۹۶۹۵
۱۳۷۶	۳۱۳۳۶۳۵	۸۹۱۴۰۵	۱۱۴۹۷۹۸	۵۰۵۳۴۲	۳۹۲۲۱۳	۳۶۹۲۷۵	۱۳۵۷۰۰	۲۹۵۹۴۳	۶۸۷۳۳۱۴
۱۳۷۷	۴۳۲۳۳۷۱	۱۰۲۸۹۵۳	۱۵۱۵۶۵۷	۶۰۶۲۸۷	۴۸۲۴۱۹	۵۰۵۵۴	۱۹۸۲۰۲	۳۶۵۴۶۰	۹۰۲۵۸۹۵
۱۳۷۸	۵۳۲۷۵۸۷	۱۲۳۱۸۹۵	۱۹۶۲۹۴۷	۷۹۰۷۹۴	۶۸۹۳۷۹	۶۹۶۹۳۹	۲۸۴۸۹۸	۵۱۲۵۷۹	۱۱۴۹۷۰۱۹
۱۳۷۹	۵۹۲۲۶۲۰	۱۳۸۸۳۱۴	۲۲۷۷۹۳۱	۹۴۱۱۷۱	۹۲۱۵۳۰	۸۵۷۵۷۲	۳۱۹۶۹۷	۸۶۸۳۹۹	۱۳۴۹۸۱۲۳۷
۱۳۸۰	۶۲۲۶۶۶۹	۱۵۱۲۷۲۵	۲۶۴۷۳۶۵	۱۰۵۶۸۰۴	۹۹۱۵۲۹	۱۰۰۸۹۸۴	۳۵۸۹۷۲	۱۱۴۶۲۸۹	۱۴۹۴۹۴۳۹
۱۳۸۱	۷۱۵۱۷۸۴	۱۳۹۳۸۴۲	۳۳۰۴۰۲۷	۱۲۱۰۴۸۵	۱۱۱۶۶۰۹	۱۲۳۳۰۸۷	۴۱۱۷۴۵	۱۳۶۷۱۱۶	۱۷۱۸۸۶۹۷
۱۳۸۲	۸۲۶۲۱۵۴	۱۶۹۹۴۸۶	۳۹۶۲۳۶۰	۱۴۱۲۹۵۳	۱۴۸۹۰۸۶	۱۵۸۱۷۳۰	۴۹۳۸۸۹	۱۵۹۷۵۵۸	۲۰۴۹۹۲۱۷
۱۳۸۳	۹۴۴۵۱۳۲	۱۹۷۸۴۹۶	۴۶۶۲۴۱۴	۱۶۷۱۹۵۵	۱۶۸۹۱۲۹	۲۳۰۲۶۱۰	۵۷۲۱۳۸	۲۰۳۴۰۳۴	۲۴۳۵۵۹۰۸
۱۳۸۴	۱۱۹۵۵۰۲۳	۲۵۲۲۷۳۰	۵۴۶۸۷۴۶	۲۲۱۵۵۵۴	۲۵۴۹۵۵۶	۳۴۱۴۴۴۷	۸۱۲۶۴۳	۲۳۸۹۲۱۶	۳۱۳۲۷۹۱۵
۱۳۸۵	۱۳۷۲۵۷۳۴	۲۶۹۴۳۷۳	۵۶۲۵۲۳۵	۲۵۷۱۷۲۸	۲۷۹۳۲۸۸	۳۸۸۶۵۱۵	۸۵۶۴۲۸	۲۸۷۳۶۱۶	۳۵۰۲۶۹۱۸
۱۳۸۶	۱۵۷۶۵۹۱۰	۲۸۴۸۰۱۴	۶۵۳۵۱۲۳	۲۷۱۱۹۱۶	۳۵۰۶۵۳۵	۴۷۵۵۳۰۳	۸۴۳۶۷۶	۳۳۶۳۱۶۳	۴۰۳۲۹۶۴۰
۱۳۸۷	۲۰۴۴۰۱۴۵	۳۳۷۴۶۶۱	۸۲۹۵۸۷۱	۳۶۱۲۳۳۵	۴۰۰۳۴۴۶	۶۰۱۵۹۹۲	۹۵۶۶۴۴	۴۲۸۹۵۳۵	۵۰۹۸۸۶۲۹
۱۳۸۸	۱۹۳۸۱۷۴۰	۳۱۹۷۰۷۸	۸۷۴۰۳۲۳	۳۱۲۰۵۰۱	۴۴۳۶۲۳۶	۵۸۹۴۰۱۹	۹۳۷۵۰۱	۳۹۹۳۱۷۸	۴۹۷۰۰۵۷۷
۱۳۸۹	۲۳۰۶۷۳۳۴	۳۳۶۲۴۲۲	۱۰۲۲۷۳۸۴	۳۵۱۱۵۷۱	۵۳۲۳۸۶۰	۶۸۴۲۷۸۰	۱۲۳۵۵۵۳	۵۱۲۹۶۰۶	۵۸۷۰۰۵۱۰
۱۳۹۰	۳۱۸۹۸۰۲۷	۳۸۷۵۳۴۳	۱۴۱۴۰۴۹۱	۳۹۹۵۳۳۸	۶۱۲۵۵۹۵	۸۳۸۳۴۶۰	۱۳۸۱۳۲۴	۶۳۲۵۳۰۵	۷۶۱۲۴۷۸۳
۱۳۹۱	۳۹۵۲۴۳۱۲	۵۴۷۷۸۳۰	۱۶۰۳۶۱۷۰	۵۱۰۵۹۴۵	۷۰۸۶۲۹۶	۱۰۳۸۱۲۴۸	۱۶۲۸۶۷۳	۷۹۲۰۷۷۳	۹۳۱۶۱۲۴۷
۱۳۹۲	۵۴۳۵۵۲۵۶	۷۵۴۶۵۴۴	۱۸۸۸۱۳۹۴	۷۳۰۸۱۷۷	۱۰۵۴۵۵۷۶	۱۳۲۵۹۲۸۰	۲۲۵۱۰۰۷	۸۳۲۱۲۰۱	۱۲۲۴۶۸۴۳۵

منبع: یافته‌های تحقیق

همان‌طور که در جدول (۶) مشاهده می‌شود، طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲، خط فقر در روستاهای ایران دارای روند صعودی بوده است. در سال ۱۳۶۸ (ابتدای برنامه‌ی اول) خط فقر معادل ۹۸۵۹۶۵ ریال بوده و در سال ۱۳۹۲ (سال سوم برنامه‌ی پنجم) به ۱۲۲۴۶۸۴۳۵ ریال افزایش یافته است. خط فقر (حداقل معاش) سالانه مناطق روستایی کشور طی سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲، به‌طور متوسط ۲۱/۳ درصد رشد داشته است. هم‌چنین برای خانوارهای روستایی، بیشترین حداقل معاش مربوط به گروه خوراکی‌ها، آشامیدنی‌ها و دخانیات است. یکی از علل این افزایش، نرخ بالای تورم و کاهش قدرت خرید خانوارها طی سال‌های مورد مطالعه می‌باشد. بنابر آمار منتشر شده توسط مرکز آمار ایران، شاخص قیمت خرده‌فروشی کالاها (CPI) در مناطق شهری از ۱/۹ در سال ۱۳۶۸ (براساس قیمت پایه ۱۰۰=۱۳۹۰)، (به ۱۸۰/۶ برابر در سال ۱۳۹۲ رسیده، یعنی متوسط قیمت کالاهای مصرفی در جامعه‌ی شهری ایران ۹۵ برابر افزایش یافته، در صورتی که درآمد خانوارها به همین نسبت افزایش نیافته است. شاخص CPI در مناطق روستایی از ۱/۴ در سال ۱۳۶۸ (براساس قیمت پایه ۱۰۰=۱۳۹۰)، (به ۱۳۲/۷ برابر در سال ۱۳۹۲ رسیده، یعنی متوسط قیمت کالاهای مصرفی در جامعه روستایی ایران ۱۳۲ برابر افزایش یافته، در صورتی که درآمد خانوارها به همین نسبت افزایش نداشته است (مرکز آمار ایران، ۱۳۹۲).

۴-۱ - محاسبه شاخص‌های فقر

در این قسمت سه شاخص نسبت سرشمار فقر (P_0)، شاخص شکاف فقر (P_1) و شاخص فوستر، گریر و توربک (P_2) با استفاده از روابطی که بیان شد، محاسبه می‌شود. برای محاسبه این شاخص‌ها، از آمار تعداد خانوارهای نمونه شهری و روستایی کشور برحسب گروه‌های هزینه سالانه، که توسط مرکز آمار ایران منتشر شده استفاده می‌شود. همان‌طور که در جدول (۷) مشاهده می‌شود، برای خانوارهای شهری در برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی، میانگین نسبت سرشمار، ۳۷/۹، شکاف فقر، ۱۳/۹ و شاخص FGT، ۷/۲ بوده و روند آن طی برنامه‌های بعدی توسعه کاهش داشته است. در برنامه‌ی پنجم توسعه، میانگین نسبت سرشمار، ۳۱/۱، شکاف فقر، ۱۰/۹ و شاخص FGT به ۴/۳ رسیده است. برای خانوارهای روستایی ایران در برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی میانگین نسبت سرشمار، ۴۸/۷، شکاف فقر، ۱۹/۶ و شاخص FGT، ۱۰/۷ بوده و روند میانگین شاخص‌های فوق طی برنامه‌های بعدی توسعه کاهش داشته است. در برنامه‌ی پنجم توسعه، میانگین نسبت سرشمار، ۳۶/۴، شکاف فقر، ۹/۸ و شاخص FGT به ۳/۷ رسیده، بنابراین، شدت خط فقر در خانوارهای شهری و روستایی طی پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی روند کاهشی داشته است.

جدول ۷. شاخص‌های فقر در مناطق شهری و روستایی کشور (درصد)

سال	برنامه‌های توسعه	مناطق روستایی			مناطق شهری		
		نسبت سرشمار فقر	شکاف فقر	فوستر، گریب و توربک	نسبت سرشمار فقر	شکاف فقر	فوستر، گریب و توربک
۱۳۶۸	برنامه‌ی اول توسعه	۶۰/۶	۲۷/۲	۱۶	۳۴/۶	۱۴/۳	۸/۲
۱۳۶۹		۳۸/۹	۱۳	۶/۹	۳۰/۵	۹/۲	۴
۱۳۷۰		۵۳/۵	۲۱/۹	۱۱/۹	۴۷/۹	۱۷/۹	۹
۱۳۷۱		۵۲/۶	۲۳/۸	۱۴/۳	۳۶/۸	۱۷/۲	۱۰/۸
۱۳۷۲		۴۴	۱۶/۳	۸/۲	۴۲	۱۴/۴	۶/۸
۱۳۷۳	-	۴۳	۱۵/۲	۷/۳	۳۵/۸	۱۰/۹	۴/۷
	میانگین	۴۸/۷	۱۹/۶	۷/۳	۳۷/۹	۱۳/۹	۷/۲
۱۳۷۴	برنامه‌ی دوم توسعه	۴۳/۶	۱۶/۲	۸/۲	۴۱/۵	۱۳/۷	۶/۳
۱۳۷۵		۴۴/۸	۱۶/۲	۸	۳۸/۳	۱۲/۲	۵/۴
۱۳۷۶		۴۱/۱	۱۴/۳	۶/۹	۳۶	۱۱	۴/۸
۱۳۷۷		۴۰/۸	۱۴/۴	۷	۳۲/۱	۹/۵	۴
۱۳۷۸		۳۸/۷	۱۳/۴	۶/۴	۳۴/۲	۱۰/۷	۴/۷
	میانگین	۴۱/۸	۱۴/۹	۷/۳	۳۶/۴	۱۱/۴	۵/۰۴
۱۳۷۹	برنامه‌ی سوم توسعه	۴۰/۴	۱۴/۲	۶/۸	۳۴/۷	۱۲/۹	۵/۷
۱۳۸۰		۴۹/۴	۱۸/۵	۹/۲	۳۴/۳	۱۱/۶	۴/۹
۱۳۸۱		۳۵/۴	۱۱/۵	۵/۳	۳۲/۹	۱۱/۲	۴/۸
۱۳۸۲		۳۳/۲	۱۰/۵	۴/۷	۳۰/۲	۱۰/۱	۴/۷
۱۳۸۳		۳۰/۹	۹/۵	۴/۱	۲۸/۹	۱۰/۵	۴/۵
	میانگین	۳۷/۸	۱۲/۸	۶/۰۲	۳۲/۲	۱۱/۲۶	۴/۹
۱۳۸۴	برنامه‌ی چهارم توسعه	۲۹	۸/۷	۳/۷	۲۹/۵	۱۰/۴	۳/۴
۱۳۸۵		۳۶/۱	۱۱/۳	۴/۹	۳۲/۲	۱۰/۵	۵/۱
۱۳۸۶		۳۵/۳	۱۰/۸	۴/۷	۳۱/۹	۱۰/۸	۴/۷
۱۳۸۷		۳۸/۶	۱۲	۵/۳	۳۲/۶	۱۱/۴	۵
۱۳۸۸		۴۲/۳	۱۳/۹	۶/۴	۳۳/۵	۱۲/۱	۵/۹
۱۳۸۹		۴۲/۹	۱۳/۵	۵/۹	۳۲/۱	۱۱/۱	۵/۹
	میانگین	۳۷/۳	۱۱/۷	۳/۹	۳۱/۹	۱۱/۰۵	۴/۸
۱۳۹۰	برنامه‌ی پنجم توسعه	۳۵/۵	۹/۸	۳/۹	۳۱/۸	۱۰/۹	۴/۵
۱۳۹۱		۴۰/۳	۱۱/۱	۴/۴	۳۰/۹	۱۱/۹	۴/۹
۱۳۹۲		۳۳/۵	۸/۶	۳	۳۰/۸	۱۰	۳/۹
	میانگین	۳۶/۴	۹/۸	۳/۷	۳۱/۱	۱۰/۹	۴/۳

منبع: یافته‌های تحقیق

هم‌چنین نتایج یافته‌های این تحقیق با نتایج مطالعات شاکر محمدی و همکاران (۱۳۸۶)، باقری و همکاران (۱۳۸۶)، ابونوری و مالکی (۱۳۸۷)، ارشدی و همکاران (۱۳۸۹)، مکیان و سعادت خواه (۱۳۹۰)، خسروی نژاد (۱۳۹۱) و خداداد کاشی و همکاران (۱۳۹۱) مطابقت دارد.

۵- نتایج تحقیق

هدف از این تحقیق بررسی و سنجش حداقل معیشت (خط فقر) خانوارها در مناطق شهری و روستایی ایران در بازه‌ی زمانی ۹۲-۱۳۶۸ می‌باشد. برای رسیدن به آن، ابتدا با استفاده از تابع مطلوبیت استون-گیری و سیستم مخارج خطی (LES)، هشت گروه کالایی تخمین زده شده و با فرض شکل‌گیری حداقل عادات نسبی (HLES)، حداقل معیشت و میل نهایی به مخارج فرامعیشتی برای خانوارهای شهری و روستایی تخمین زده و در نهایت با جمع همهی حداقل معاش در گروه‌های کالایی مختلف، حداقل معاش کل به‌عنوان سنجه‌ی ذهنی و نسبی از خط فقر در مناطق شهری و روستایی به‌دست آمده است. با نگاهی به ضرایب تخمینی میل نهایی به مخارج فرامعیشتی خانوارهای شهری و روستایی ایران، مشاهده می‌شود که در خانوارهای شهری، مسکن (با ضریب ۰/۳۳) و در خانوارهای روستایی گروه خوراکی‌ها (با ضریب ۰/۳۸)، بیشترین سهم (میل نهایی به مخارج فرامعیشتی) را به خود اختصاص داده است. این بدان معنی است که چنانچه مخارج فرامعیشتی (مخارج اختصاص یافته به گروه کالایی پس از کسری مخارج حداقل معاش)، ۱۰۰ ریال افزایش یابد، مخارج اختصاص یافته برای مسکن، ۳۳ ریال و گروه خوراکی، ۳۸ ریال به ترتیب برای خانوارهای شهری و روستایی افزایش خواهد یافت. به عبارت دیگر، هرگونه رشد در مخارج (درآمد) خانوارهای شهری و روستایی که منجر به افزایش مخارج فرامعیشتی آنها شود، بیشترین فشار را ابتدا به مسکن و گروه خوراکی‌ها وارد می‌کند، سپس هزینه سایر کالاها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. به‌طور کلی، بررسی نتایج به‌دست آمده از تحقیق بیان‌گر آن است که گرچه خط فقر خانوارهای شهری و روستایی ایران طی پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی دارای روند صعودی بوده و به‌طور متوسط ۲۰ درصد رشد داشته است، اما شاخص‌های نسبت سرشمار، شکاف فقر و شاخص فوستر، گریر و توریک (FGT)، نشان از بهتر شدن وضعیت رفاهی خانوارهای شهری و روستایی ایران در طول پنج برنامه‌ی توسعه‌ی اقتصادی دارد. به‌عبارت دیگر، اثرات اجرای برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی بر فقر معنادار و موجب کاهش شکاف و شدت فقر در مناطق روستایی شده است.

- از جمله سیاست‌های دولت طی برنامه‌های توسعه‌ی اقتصادی که منجر به کاهش شدت فقر در مناطق شهری و روستایی شده است، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
- تأمین کالاهای اساسی مورد نیاز مردم شهر و روستا به قیمت یارانه‌ای.
  - تحت پوشش قراردادن افراد فقیر و درمانده و مستضعف زیر نظر سازمان‌ها و نهادهای حمایتی دولت از قبیل سازمان بهزیستی، کمیته امداد امام، بنیاد شهید و امور ایثارگران و جمعیت هلال احمر.
  - ایجاد تعاونی‌های مسکن شهری و روستایی و اعطای وام ارزان قیمت به اعضای آن برای ساخت مسکن.
  - گسترش بیمه‌های اجتماعی و درمانی در سطح کشور.
  - گسترش خدمات رایگان آموزشی و بهداشتی در شهر و روستا و افزایش پوشش تحصیلی.
  - گسترش خدمات طب پیشگیری در همه‌ی نقاط کشور.
  - اجرای طرح هدفمند کردن یارانه‌ها به منظور بهینه‌سازی قیمت انرژی و برخی کالاهای اساسی (سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، ۱۳۸۴ و ۱۳۹۰).
- این اقدامات دولت منجر به بهبود نسبی سطح زندگی خانوارهای شهری و روستایی در پنج برنامه‌ی توسعه کشور شده است و در نهایت کاهش شاخص فقر خانوارهای شهری و روستایی را سبب شده است. البته با وجود بهبود نسبی رفاه در سطح شهرها و روستاها، هنوز معضل بیکاری و پایین بودن سطح زندگی دامنگیر بیشتر مردم شهرها و روستاهای کشور است. دولت باید مهم‌ترین و اساسی‌ترین سیاست اقتصادی خود را برای فقر زدایی در جامعه، اجرای برنامه‌هایی در جهت افزایش اشتغال و کاهش تورم در نظر گیرد. برخی سیاست‌های اقتصادی و اجتماعی برای بهبود رفاه و کاهش فقر در مناطق شهری و روستایی می‌تواند شامل موارد زیر باشد:
- گسترش اشتغال و ایجاد فرصت شغلی برای همه‌ی اقشار جامعه در مناطق شهری و روستایی
  - تحت پوشش قراردادن اقشار آسیب‌پذیر در مناطق شهری و روستایی و بالا بردن قدرت خرید آنها از طریق پرداخت‌های انتقالی
  - هدفمند کردن یارانه‌ها به سمت اقشار آسیب‌پذیر و نیازمند جامعه.
  - اجرای سیاست‌های اقتصادی با هدف کاهش تورم و افزایش قدرت خرید مردم در شهرها و روستاها.
  - برپایی نظام جامع، فراگیر و کارآمد تأمین اجتماعی برای همه مردم کشور.

پیوست: جداول تحقیق

جدول ۱. نتایج بررسی مانایی متغیرها با استفاده از آزمون IPS در سطح - مناطق شهری

وضعیت پایایی	Prob.	(IPS)	متغیر
نامانا	۱/۰۰۰۰	۹/۴۸۶۵۱	شاخص قیمت مصرف کننده
نامانا	۱/۰۰۰۰	۶/۱۳۵۳۲	مجموع مخارج گروه‌های هزینه‌ای
نامانا	۱/۰۰۰۰	۸/۹۳۲۰۹	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
نامانا	۰/۹۹۰۶	۲/۳۴۸۵	مخارج پوشاک و کفش
نامانا	۱/۰۰۰	۹/۳۶۹۸۲	مخارج مسکن
نامانا	۱/۰۰۰	۶/۲۰۳۰۵	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
نامانا	۱/۰۰۰۰	۸/۲۰۸۸۶	مخارج بهداشت و درمان
نامانا	۰/۷۰۰۲	۰/۵۲۴۹۹	مخارج حمل و نقل
نامانا	۰/۹۸۹۶	۲/۳۰۹۸۳	مخارج تفریحات
نامانا	۰/۹۸۶۲	۲/۲۰۱۶۰	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۲- نتایج بررسی مانایی متغیرها با استفاده از آزمون IPS در سطح تفاضل مرتبه‌ی

اول - شهری

وضعیت پایایی	Prob.	(IPS)	متغیر
مانا	۰/۰۰۰۰	-۸/۹۸۵۷۸	شاخص قیمت مصرف کننده
مانا	۰/۰۰۰۰	-۷/۱۰۶۱۸	مجموع مخارج گروه‌های هزینه‌ای
مانا	۰/۰۰۰۱	-۳/۸۲۱۸۴	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
مانا	۰/۰۰۰۰	-۹/۰۴۲۵۸	مخارج پوشاک و کفش
مانا	۰/۰۰۰۰	-۶/۵۳۹۹۰	مخارج مسکن
مانا	۰/۰۰۰۰	-۶/۴۶۹۱۲	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
مانا	۰/۰۰۰۰	-۳/۱۳۱۶۶	مخارج بهداشت و درمان
مانا	۰/۰۰۰۰	-۹/۹۸۴۸۹	مخارج حمل و نقل
مانا	۰/۰۰۰۰	-۱۲/۰۶۰۲	مخارج تفریحات
مانا	۰/۰۰۰۰	-۸/۵۲۶۶۶	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۳. نتایج بررسی مانایی متغیرها با استفاده از آزمون IPS در سطح - مناطق روستایی

وضعیت پایایی	Prob.	(IPS)	متغیر
نامانا	۱/۰۰۰۰	۹/۹۴۵۲۲	شاخص قیمت مصرف کننده
نامانا	۱/۰۰۰۰	۵/۱۰۳۹۱	مجموع مخارج گروه‌های هزینه‌ای
نامانا	۱/۰۰۰۰	۷/۴۷۵۱۱۴	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
نامانا	۰/۵۵۴۷	۰/۱۳۷۴۷	مخارج پوشاک و کفش
نامانا	۱/۰۰۰۰	۹/۴۳۱۱۷	مخارج مسکن
نامانا	۱/۰۰۰۰	۴/۸۱۴۸۸	مخارج ائانه و لوازم خانگی
نامانا	۱/۰۰۰۰	۷/۲۱۹۳۷	مخارج بهداشت و درمان
نامانا	۰/۹۸۵۸	۲/۱۹۲۱۳	مخارج حمل و نقل
نامانا	۰/۵۵۱۰	۰/۱۲۸۱۷	مخارج تفریحات
نامانا	۰/۹۰۷۵	۱/۳۲۵۳۵	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۴. نتایج بررسی مانایی متغیرها با استفاده از آزمون IPS در سطح تفاضل مرتبه‌ی

اول - روستایی

وضعیت پایایی	Prob.	IPS	متغیر
مانا	۰/۰۰۰۰	-۸/۹۱۰۱۴	شاخص قیمت مصرف کننده
مانا	۰/۰۰۰۰	-۷/۵۲۵۷۹	مجموع مخارج گروه‌های هزینه‌ای
مانا	۰/۰۰۰۰	-۴/۷۱۹۳۸	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
مانا	۰/۰۰۰۰	-۹/۲۴۶۱۱	مخارج پوشاک و کفش
مانا	۰/۰۰۰۰	-۵/۳۹۹۱۷	مخارج مسکن
مانا	۰/۰۰۰۰	-۷/۳۲۸۲۰	مخارج ائانه و لوازم خانگی
مانا	۰/۰۰۰۰	-۷/۰۲۴۴۲	مخارج بهداشت و درمان
مانا	۰/۰۰۰۰	-۱۱/۱۸۳۰	مخارج حمل و نقل
مانا	۰/۰۰۰۰	-۹/۷۵۸۰۵	مخارج تفریحات
مانا	۰/-۰۰۰۰	-۸/۷۶۶۰۸	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۵. نتایج آزمون همجمعی انگل - گرنجر تعمیم یافته (EAG) تابع انگل - مناطق شهری

وضعیت همجمعی	بدون عرض از مبدا		با عرض از مبدا		گروه کالایی	
	Prob.	آماره	Prob.	آماره		
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۶/۰۱۸۲	۰/۰۰۰۰	-۵/۹۱۹۵	Panel ADF	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۸/۹۸۹۵	۰/۰۰۰۰	-۷/۹۳۶۷	Group ADF	
نا هم انباشته	۰/۳۸۲۰	-۰/۳۰۰۳	۰/۱۳۷۰	-۱/۰۹۳۷	Panel ADF	مخارج پوشاک و کفش
نا هم انباشته	۰/۸۵۹۴	۱/۰۷۷۷	۰/۳۲۹۹	-۰/۴۴۰۲	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۵/۱۵۲۶	۰/۰۰۰۰	-۳/۹۱۴۱	Panel ADF	مخارج مسکن
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۶/۳۴۲۲	۰/۰۰۰۰	-۴/۰۰۳۰	Group ADF	
نا هم انباشته	۰/۲۳۴۷	-۰/۷۲۳۳	۰/۲۰۰۵	-۰/۸۳۹۹	Panel ADF	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
نا هم انباشته	۰/۲۴۶۸	-۰/۶۸۴۶	۰/۲۲۰۴	-۰/۷۷۰۸	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۵۴	-۲/۵۵۰۲	۰/۰۰۰۰	-۴/۱۳۴۷	Panel ADF	مخارج بهداشت و درمان
هم انباشته	۰/۰۰۴۰	-۲/۶۵۴۶	۰/۰۰۰۳	-۳/۴۰۰۰	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۴/۹۱۴۱	۰/۰۰۰۰	-۴/۹۴۴۷	Panel ADF	مخارج حمل و نقل
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۶/۴۲۹۳	۰/۰۰۰۰	-۶/۲۳۴۹	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۴/۴۸۱۸	۰/۰۰۰۰	-۴/۹۸۶۶	Panel ADF	مخارج تفریحات
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۵/۰۶۷۳	۰/۰۰۰۰	-۵/۲۳۵۳	Group ADF	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۶. نتایج آزمون هم انباشتگی انگل - گرانجر تعمیم یافته (AEG) برای تابع انگل - مناطق روستایی

وضعیت هم انباشتگی	بدون عرض از مبدا		با عرض از مبدا		گروه کالایی	
	Prob.	آماره	Prob.	آماره		
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۷/۱۸۴۶	۰/۰۰۰۰	-۶/۳۶۴۸	Panel ADF	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۱۰/۱۴۲۶	۰/۰۰۰۰	-۷/۹۷۸۹	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۶۸۹	-۱/۴۸۳۷	۰/۰۰۰۴	-۳/۳۵۳۲	Panel ADF	مخارج پوشاک و کفش
هم انباشته	۰/۰۳۶۳	-۱/۷۹۴۷	۰/۰۰۰۳	-۳/۴۱۵۸	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۴/۶۱۲۵	۰/۰۰۰۲	-۳/۴۸۷۲	Panel ADF	مخارج مسکن
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۵/۲۲۸۱	۰/۰۰۰۹	-۳/۱۳۱۱	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۱	-۵/۷۷۶۰	۰/۰۰۰۰	-۴/۲۷۸۲	Panel ADF	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۴/۰۰۶۳	۰/۰۰۰۳	-۳/۴۷۹۱	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۲	-۳/۵۴۴۰	۰/۰۰۰۰	-۴/۹۴۵۴	Panel ADF	مخارج بهداشت و درمان
هم انباشته	۰/۰۰۰۹	-۳/۱۲۳۷	۰/۰۰۱۰	-۳/۰۷۵۸	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۴/۸۰۰۲	۰/۰۰۰۰	-۵/۸۱۲۰	Panel ADF	مخارج حمل و نقل
هم انباشته	۰/۰۰۰۰	-۶/۰۷۵۹	۰/۰۰۰۰	-۵/۹۲۴۴	Group ADF	
هم انباشته	۰/۰۰۱۰	-۳/۰۸۲۱	۰/۰۰۱۴	-۲/۹۸۶۲	Panel ADF	مخارج تفریحات
هم انباشته	۰/۰۰۴۷	-۲/۵۹۶۰	۰/۰۱۴۵	-۲/۱۸۳۱	Group ADF	

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۷. نتایج آزمون خود هم‌بستگی برای مناطق شهری

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۹۲	۱۰/۸۹۷	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۰۹	۲۳/۶۱۸	مخارج پوشاک و کفش
عدم خود هم‌بستگی	۰/۲۶۳۹	۱/۴۲۰	مخارج مسکن
عدم خود هم‌بستگی	۰/۸۶۹۰	۰/۰۲۹	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
عدم خود هم‌بستگی	۰/۰۶۴۵	۴/۴۳۶	مخارج بهداشت و درمان
عدم خود هم‌بستگی	۰/۷۱۷۳	۰/۱۴۰	مخارج حمل و نقل
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۳۴	۱۵/۵۱۳	مخارج تفریحات
خود هم‌بستگی	۰/۴۴۸۰	۵/۴۲۸	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۸. نتایج آزمون خود هم‌بستگی برای مناطق روستایی

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
خود هم‌بستگی	۰/۰۱۶۹	۸/۵۶۳	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۲۹	۱۶/۳۰۸	مخارج پوشاک و کفش
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۰۰	۷۷/۴۲۱	مخارج مسکن
خود هم‌بستگی	۰/۰۱۹۸	۸/۰۰۴	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
خود هم‌بستگی	۰/۰۲۵۸	۷/۱۰۱	مخارج بهداشت و درمان
خود هم‌بستگی	۰/۰۰۰۰	۵۵/۲۲۷	مخارج حمل و نقل
خود هم‌بستگی	۰/۰۲۰۵	۷/۸۷۴	مخارج تفریحات
خود هم‌بستگی	۰/۰۱۹۱	۸/۱۱۶	مخارج متفرقه

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۹. نتایج آزمون F برای مناطق شهری

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۶/۸۱۶۷۰۶	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۲۶/۴۹۸۴۰۷	مخارج پوشاک و کفش
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۳/۷۶۵۶۸۹	مخارج مسکن
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۸/۹۹۰۸۳۰	مخارج اثاثه و لوازم خانگی
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۷/۰۳۷۴۷۲	مخارج بهداشت و درمان
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۴/۴۰۴۰۲۵	مخارج حمل و نقل
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۹/۸۴۶۸۱۸	مخارج تفریحات

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۰. نتایج آزمون F برای مناطق روستایی

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۸/۸۴۴۲۲۳	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۲۲/۸۳۳۷۸۱	مخارج پوشاک و کفش
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۳/۶۳۸۷۳۷	مخارج مسکن
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۶/۳۰۲۱۷۹	مخارج ائانه و لوازم خانگی
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۱۷/۰۰۷۹۲۶	مخارج بهداشت و درمان
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۴/۸۸۱۳۵۱	مخارج حمل و نقل
Panel Data	۰/۰۰۰۰	۴/۴۴۶۷۸۵	مخارج تفریحات

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۱. نتایج آزمون هاسمن برای مناطق شهری

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۳۸/۲۰۳۵۸۲	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۸۴/۵۵۷۱۳۹	مخارج پوشاک و کفش
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۱۰۸/۶۲۷۹۷۵	مخارج مسکن
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۴۸/۲۶۵۶۱۶	مخارج ائانه و لوازم خانگی
مدل اثرات تصادفی	۰/۳۹۵۲	۰/۷۲۲۸۵۴	مخارج بهداشت و درمان
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۲۶/۳۹۲۱۵۷	مخارج حمل و نقل
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۱۸/۱۶۵۴۰۸	مخارج تفریحات

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۲. نتایج آزمون هاسمن برای مناطق روستایی

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۱۷/۸۹۴۶۲۹	مخارج خوراکی‌ها و دخانیات
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۹۹/۸۴۲۹۷۲	مخارج پوشاک و کفش
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۳۵/۶۳۴۹۴۳	مخارج مسکن
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۳۳/۹۴۸۸۳۹	مخارج ائانه و لوازم خانگی
مدل اثرات تصادفی	۰/۲۲۸۴	۱/۴۵۰۶۴۲	مخارج بهداشت و درمان
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۶۶	۷/۳۷۳۵۵۵	مخارج حمل و نقل
مدل اثرات ثابت	۰/۰۰۰۰	۲۴/۵۱۸۲۸۲	مخارج تفریحات

منبع: یافته‌های پژوهش

جدول ۱۳. نتایج آزمون بروش - پاگان مدل LES

نتیجه	Prob.	آماره‌ی آزمون	گروه کالایی
روش SUR	۰/۰۰۰۰	۱۸۵/۴۴۱	شهری
روش SUR	۰/۰۰۰۰	۱۴۷/۰۸۳	روستایی

منبع: یافته‌های پژوهش

منابع

۱. ارشدی، علی، حسن‌زاده، علی و مستشاری، علی (۱۳۸۹). تعیین حداقل معاش خانوارهای شهری استان کرمانشاه با استفاده از سیستم مخارج خطی، فصلنامه‌ی اقتصاد مقداری، دوره‌ی ۷، شماره‌ی ۴: ۲۳-۱.
۲. ابونوری، اسماعیل و مالکی، نادر (۱۳۸۷). خط فقر در استان سمنان طی برنامه‌های توسعه (۱۳۸۳-۱۳۶۸). فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۷(۲۸): ۲۳۷-۲۱۵.
۳. باقری، فریده، دانش پرور، نیما و کاوند، حسین (۱۳۸۶). روند خط فقر و شاخص‌های فقر در ایران طی سال‌های ۸۵-۱۳۷۵. فصلنامه‌ی گزیده آماری، ۱۸(۲): ۸۲-۷۱.
۴. جواهری، بختیار؛ سحابی، بهرام، قاسمی، عابدین و حامیان، محمدهادی (۱۳۹۱). برآورد حداقل معاش در مناطق شهری استان کردستان. فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۵): ۱۷۳-۱۵۳.
۵. خداداد کاشی، فرهاد، شهیکی تاش، محمد نبی (۱۳۹۱). شدت خط فقر در خانوارهای روستایی و مقایسه آن با خانوارهای شهری ایران. فصلنامه‌ی روستا و توسعه، ۱۵(۳): ۵۵-۴۱.
۶. خسروی نژاد، علی اکبر (۱۳۹۱). برآورد فقر و شاخص‌های فقر در مناطق شهری و روستایی، فصلنامه‌ی مدل‌سازی اقتصادی، ۶(۲): ۶۰-۳۹.
۷. سازمان برنامه و بودجه (۱۳۶۸). قانون برنامه‌ی اول توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی ایران. تهران: سازمان برنامه و بودجه. قابل دسترسی در: www.mporg.ir، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۶/۸.

۸. سازمان برنامه و بودجه (۱۳۷۲). قانون برنامه‌ی دوم توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی ایران، تهران: سازمان برنامه و بودجه. قابل دسترسی در: www.mporg.ir/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۶/۸.
۹. سازمان برنامه و بودجه (۱۳۷۸). قانون برنامه‌ی سوم توسعه‌ی اقتصادی و اجتماعی ایران، تهران: سازمان برنامه و بودجه. قابل دسترسی در: www.mporg.ir/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۶/۸.
۱۰. لیارد، آر (۲۰۱۵). اقتصاد خرد، مترجم: عباس شاکری (۱۳۹۲). نشر نی.
۱۱. گودرزی فراهانی، یزدان و عبدلی، قهرمان (۱۳۹۱). تخمین حداقل معاش با استفاده از سیستم مخارج در ایران و تعیین نسبت خانوارهای زیر خط فقر، فصلنامه‌ی رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۵): ۱۵۱-۱۲۷.
۱۲. معاونت پژوهش، تدوین و تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری (۱۳۸۳). مجموعه‌ی برنامه‌ی چهارم توسعه‌ی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران. قابل دسترسی در: www.mtif.org/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۹/۸.
۱۳. معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری (۱۳۸۹). مجموعه‌ی برنامه‌ی پنج ساله پنجم توسعه‌ی جمهوری اسلامی ایران. قابل دسترسی در: www.mtif.org/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۱۰/۷.
۱۴. محمدی، شاکر، سایه میری، علی و گرجی، هادی (۱۳۸۶). اندازه‌گیری حداقل معاش با استفاده از سیستم مخارج خطی: مورد استان ایلام در طی دو برنامه، فصلنامه‌ی پژوهش‌های اقتصادی ایران، ۹(۳۱): ۱۸۸-۱۶۵.
۱۵. محمودی، ابوالفضل (۱۳۹۲). برآورد خط فقر نسبی در مناطق شهری ایران: کاربرد داده‌های پانل در سیستم مخارج خطی، فصلنامه‌ی علمی-پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه‌ی اقتصادی، ۴(۱۳): ۶۰-۴۳.
۱۶. مرکز آمار ایران (۱۳۹۲). داده‌های شاخص قیمت مصرف‌کننده روستایی. سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲. قابل دسترسی در: www.amar.org.ir/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۴/۱۶.
۱۷. مرکز آمار ایران (۱۳۹۲). نتایج آمارگیری از هزینه و درآمد خانوارهای شهری و روستایی، سال‌های ۱۳۶۸-۱۳۹۲. قابل دسترسی در: www.amar.org.ir/، آخرین دسترسی: ۱۳۹۴/۵/۶.

۱۸. مکیان، نظام‌الدین و سعادت‌خواه، آزاده (۱۳۹۰). اندازه‌گیری حداقل معاش با استفاده از سیستم مخارج خطی مطالعه موردی: جامعه شهری استان یزد (برنامه‌های سوم و چهارم توسعه. فصلنامه‌ی علمی- پژوهشی، پژوهش‌های رشد و توسعه‌ی اقتصادی، ۲(۵):۴۵-۶۸.

19. Almas, I., Kjelsrud, A., & Somanathan, R. (2013). A Behavior- based Approach to the Estimation of poverty In India. CESifo working paper series, 4122.
20. Baiyegunhi, L.J.S. & Fraser, G.C.G. (2010). Determinants of Household Poverty Dynamics in Rural Regions of the Eastern Cape Province. South Africa, 48th Agricultural Economists Association of South Africa (AEASA) Conference, Cape Town, south Africa, September.
21. Botchway, S. (2013). Poverty: A Review and Analysis of Its Theoretical Conceptions and Measurements. *International Journal of Humanities and Social Science*, 3(10):85-96.
22. Park, A. (2010). Migration and urban Poverty and Inequality in China, *China Economic Journal*, 3(1):49-67.
23. Simler, K. R., & Arndt, C. (2006), Poverty Comparisons with *Absolute Poverty Lines Estimated from Survey Data*, FCND Discussion paper 211.
24. World Bank (2005). Introduction to Poverty Analysis, *Poverty Manual, JH Revision of August 8*.
25. World Bank (2016). Poverty Line in 2016, (www.world bank.org), Accessed: May2, 2016.